

РОЗДІЛ 2 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 323.21

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.16>

Олексій КЛОЧКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, вул. Роменська, 87, м. Суми, Україна, 40000

ORCID: 0000-0002-9799-1618

Людмила ПОНОМАРЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, вул. Роменська, 87, м. Суми, Україна, 40000

ORCID: 0000-0002-4591-563X

Бібліографічний опис статті: Клочко, О., Пономаренко, Л. (2023). Громадська активність молоді в умовах соціальних трансформацій. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 127–133, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.16>

ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті уточнено й встановлено сутнісні характеристики громадської активності молоді як особистісної якості, що забезпечує ефективне позиціонування себе у соціумі, особистісне ставлення до соціальних подій та явищ, а також ступінь взаємодії з іншими суб'єктами.

Мета статті полягала у визначенні головних ознак громадської активності молоді в умовах соціальних трансформацій; зіставленні наукових поглядів та позицій дослідників у контексті вивчення сутності та специфічних особливостей означеного поняття.

Конкретизовано, що показниками громадської активності молоді є самостійність, незалежність, ініціативність, толерантність, свідомо повага до відмінностей інших, емпатія, критичне мислення, рефлексія, усвідомлена громадянська позиція, відповідальність.

Сутнісними характеристиками громадської активності молоді є внутрішня готовність до здобуття соціально-професійних компетенцій; сформованість соціально орієнтованих мотивів; ознаки соціально спрямованої, професійної діяльності; мотиваційна спрямованість на розширення можливостей участі у соціально значимих сферах діяльності; ініціація особистої активності у межах професійного становлення; здатність аналізувати мотиви особистої діяльності та її результати; можливість здійснювати моніторинг подальшої особистої соціально спрямованої діяльності.

У дослідженні акцентовано увагу на тезі, що громадська активність молоді реалізується у специфічній діяльності, що відображає певну міру розвитку реалізації соціальних компетенцій та можливостей особистості. Громадська активність є особливим способом реагування особистості та соціальних груп на виклики та запити, що їх постійно надсилає суспільство в умовах глибоких трансформаційних змін.

Саме громадська активність стимулюватиме розвиток динамізму суспільства, тому завжди виникає потреба стимулювання діяльності та поведінки молоді і розширення меж для їхньої соціальної взаємодії та творчості. Вона є умовою самовизначення особистості молодої людини у соціумі й свідомої регуляції своєї поведінки, а також відображає активну життєву позицію молоді, що проявляється у її принциповості, відповідальності, обстоюванні своїх позицій, поглядів при вирішенні соціальних проблем.

Ключові слова: громадська активність, молодь, соціальна активність, соціалізація, цінності.

Oleksii KLOCHKO

candidate of Pedagogical Science, Associate Professor at the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, 87, Romenska str., Sumy, Ukraine, 40000

ORCID: 0000-0002-9799-1618

Liudmyla PONOMARENKO

candidate of Pedagogical Science, Associate Professor at the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, 87, Pomenska str., Sumy, Ukraine, 40000

ORCID: 0000-0002-4591-563X

To cite this article: Klochko, O., Ponomarenko, L. (2023). Hromadska aktyvnist molodi v umovakh sotsialnykh transformatsii [Enormous activity of youth in conditions of social transformation]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 127–133, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.16>

ENORMOUS ACTIVITY OF YOUTH IN CONDITIONS OF SOCIAL TRANSFORMATION

The article clarified and established the essential characteristics of social activity of youth as a personal quality that ensures effective positioning of oneself in society, personal attitude to social events and phenomena, as well as the degree of interaction with other subjects.

The purpose of the article was to determine the main features of social activity of young people in the conditions of social transformations; comparison of scientific views and positions of researchers in the context of studying the essence and specific features of the signified concept.

It is specified that indicators of social activity of young people are self-reliance, independence, initiative, tolerance, conscious respect for the differences of others, empathy, critical thinking, reflection, conscious civic position, responsibility.

The essential characteristics of social activity of young people are internal readiness to acquire socio-professional competences; formation of socially oriented motives; signs of socially oriented, professional activity; motivational focus on expanding opportunities for participation in socially significant spheres of activity; initiation of personal activity within professional development; the ability to analyze the motives of personal activity and its results; the possibility of monitoring further personal socially oriented activities.

The study focuses on the thesis that the social activity of young people is realized in a specific activity that reflects a certain degree of development of the realization of social competences and personal capabilities. Public activism is a special way for individuals and social groups to respond to challenges and requests that society constantly sends them in conditions of profound transformational changes.

It is public activity that will stimulate the development of society's dynamism, therefore there is always a need to stimulate the activity and behavior of young people and expand the boundaries for their social interaction and creativity. It is a condition for the self-determination of a young person's personality in society and the conscious regulation of their behavior, and it also reflects the active life position of young people, which is manifested in their principledness, responsibility, defending their positions and views when solving social problems.

Key words: enormous activity, youth, social activity, socialization, values.

Актуальність проблеми. Сучасна соціальна дійсність диктує умови, за якими успішність молоді у соціумі вимірюється їхньою конкурентоспроможністю, високим ступенем прояву ініціативи та громадської активності.

Відтак, реалізуючи суб'єктивну потребу бути причетним до важливих суспільних подій та явищ, намагаючись самоствердитися, зайняти активну соціальну позицію, молодь шукає для цього ефективні виходи. Вважаємо, що саме громадська активність молоді є запорукою їхньої успішної соціалізації, досягнення успіху у житті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження сутності поняття «громадська активність» у контексті вивчення соціальної активності як безпосередньої її складової присвячені роботі більшості науковців (Абрамова,

2013; Грабовська, Чолій; 2010). Примітно, що соціальну активність, й, у тому разі, громадську активність, досліджують як умову, запоруку розвиненого громадянського суспільства із високими демократичними цінностями (Мурзіна, Солодюк, 2012; Чернета, 2015). Діалектичне співвідношення означених понять знаходимо у наукових розвідках вітчизняних вчених (Косовець, 2009; Мордкович, 2020). Особливе значення мають дослідження, у яких схарактеризовано громадську активність як особливу форму соціальної взаємодії (Равчев, 2015). Однак, беручи до уваги глобалізаційні та інші соціальні трансформації сучасного життя, потребує належного уточнення й установлення сутнісних характеристик громадська активність молоді як особистісна якість, що забезпечує ефективне позиціонування себе у соціумі,

особистісне ставлення до соціальних подій та явищ, а також ступінь взаємодії з іншими суб'єктами.

Мета статті полягає у визначенні головних ознак громадської активності молоді в умовах соціальних трансформацій; зіставленні наукових поглядів та позицій дослідників у контексті вивчення сутності та специфічних особливостей означуваного поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз сучасних наукових джерел (Воронцова, Пономаренко, 2019; Грабовська, 2010; Клімкіна, 2009; Косовець, 2009; Равчев, 2015) показує, що не існує наукової єдності у трактуванні, установлення тотожності понять «соціальна активність» та «громадська активність». Провідним завданням нашого дослідження показати окреме місце дефініції «громадська активність» у структурі більш ширшої за змістом та значенням дефініції «соціальна активність». Тим не менш, зазначимо, що розгляд дефініції «громадська активність» прямо буде залежати від дефініції «соціальна активність» як невід'ємної та важливої її складової.

Найбільш поширене наукове твердження громадської активності передбачає розуміння того, що це є специфічною якістю особистості, що проявляється у її суб'єктивній здатності впливати на соціальні процеси у соціумі; задовольняти особисті інтереси, потреби та запити, реалізовувати соціальні цілі окремої соціальної групи; докладати зусиль щодо вирішення суспільно значимих завдань; ініціювати зміни у процесі соціальних відносин; прагнення діяти на користь суспільства; поважати й приймати права, інтереси, обов'язки інших (Воронцова, 2019).

Зазначимо, що активне залучення громадян різних соціальних груп, а особливо молоді, до вирішення соціальних проблем соціуму, а також до реалізації основних цілей громадсько-політичного життя стане пріоритетним компонентом формування демократичного українського суспільства та ціннісною ознакою соціальної держави.

На думку багатьох дослідників (Мордкович, 2020; Равчев, 2015; Сорока, 2018; Чернета, 2015), громадська активність молоді формується у межах розвиненого громадянського суспільства. Відповідно, важливо відзначити, що громадянське суспільство як живий соці-

альний організм держави, як комплексний соціокультурний феномен, складається із різних соціальних інститутів, де, логічно, молодь може й повинна проявляти та розвивати свою громадську активність. До таких соціальних інститутів відносимо: незалежні медіа, громадська думка, громадські асоціації, організації, об'єднання громадян, структурована та інституалізована політична система, разом з тим система громадського контролю за важливими сферами соціального життя громади.

Саме громадська активність є важливою соціальною практикою для молоді, що може допомогти реалізувати свій потенціал у участі у виборах, громадських рухах, інших ініціативних груп, а також у можливостях громадської залученості до добровільних суспільних об'єднань. Проявом громадської активності виступає: висока поінформованість молоді про суспільно-політичне життя країни; розвинена правова культура та компетенції використання на соціальне благо правозахисної та судової системи; участь у діяльності незалежних правозахисних громадських організацій; лобювання соціально важливих ініціатив громади.

Громадська активність передбачає формування у молодого покоління актуальних соціально важливих цінностей, а саме: плюралізм, толерантність, емпатія, соціальна відповідальність, соціальна довіра, громадська солідарність, ввічливість, взаємоповага та ін.

Зазначимо, що головним суб'єктом у контексті дослідження соціальної активності вважаємо саме молодь. За визначенням енциклопедичних джерел (Зверева, 2013; Кремень, 2008) молодь розглядається як особлива диференційована соціальна група, яка набуває рис соціальної спільноти, а також має специфічні соціально-психологічні, соціально-культурні й інші особливості, у тому числі і способу організації особистого життєвого простору, перебуває у процесі соціалізації, має свій соціальний вік та відповідно до потреб часу має бути творцем або основоположником нової соціокультурної реальності (Зверева, 2013, с. 150).

З'ясування потенційних можливостей успішності громадської активності молоді передбачає, насамперед, вивчення ролі та місця молоді у соціальному розвитку суспільства: аналіз «соціального портрету» різних груп молодого покоління; дослідження загальних

запитів, потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій, соціальних очікувань молоді у всіх сферах соціального життя; формування активної життєвої позиції способу життя й поведінки особистості молодої людини; вивчення загальних особливостей адаптації молодіжних груп у різних соціальних сферах; вивчення соціальної активності молоді, рівня її включення у соціальне управління й самоуправління на різних рівнях; вивчення моральної, соціально-політичної, соціально-психологічної культури молоді (Зверева, 2013, с. 151).

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне представити наукові позиції вітчизняних науковців та дослідників щодо їхнього розуміння дефініції «громадська активність» молоді.

На думку К. Чорної, громадська активність молоді визначається як інтегративна якість особистості молодої людини, що характеризується ціннісним ставленням до суспільства, держави, народу, до себе як громадянина; на основі усвідомлення прав та обов'язків дозволяє відчути себе соціально, юридично, морально дієздатною, тобто спроможною компетентно впливати на розбудову громадянського суспільства у соціальній державі (Чернета, 2015). Дослідниця наголошує на тезі, що громадська активність молоді є їхньою реальною можливістю втілення у життя сукупності соціальних, політичних та громадянських прав особистості, її інтеграція у соціокультурні структури суспільства (Чернета, 2015).

За визначенням О. Равчева слідує, що саме громадська активність заснована на усвідомленому прагненні молоді стати активним учасником суспільного життя. Громадська активність особистості молодої людини розглядається науковцем як свідомий прояв соціальної діяльності й уособлює у собі ініціативним вплив особистості на соціальну дійсність, на інших й на саму себе.

Дослідниця О. Сорока змістове наповнення дефініції «громадська активність» конкретизує у тезі, що визначає її як інтегративну якість особистості молодої людини, що ґрунтується на сукупності ціннісних орієнтацій, вольових установок, та проявляється у активній соціальній позиції особистості, а також на свідомому прагненні результативно впливати на соціальні процеси у соціумі; реалізується у актив-

ній соціально значимій діяльності (Сорока, 2018, с. 68–69).

Підтримуємо наукову позицію В. Косовця, який розглядає громадську активність молоді як складну багаторівневу структуру, що характеризується свідомою потребою у дії, а також реалізується у соціально корисні діяльності, спрямованій назовні, і якій притаманні соціально-ціннісні вчинки та дії; інтересами, що характеризують новоутворення у структурі особистості, що інтегруються й визначають соціальну спрямованість на ситуації дійсності (Косовець, 2009).

Важливим є трактування терміна «громадська активність» А. Капської. Науковиця обґрунтовує громадську соціальну активність як сукупність визначених способів та форм людської діяльності, а також свідомо орієнтованої на вирішення соціальних проблем, які стоять перед особистістю, соціальною групою, громадою, суспільство у конкретних соціальних умовах (Кремень, 2008, с. 837).

Дослідниця також стверджує, що громадська активність є свідомою цілеспрямованою діяльністю особистості, яка спрямована на зміну об'єктивних соціальних умов дійсності, а також на формування соціальних якостей особистості, як-от активної життєвої позиції, відповідальності, соціального включення, мобільності тощо.

Показниками громадської активності молоді, на референтну позицію С. Чернети, є самостійність, незалежність, ініціативність, толерантність, свідома повага до відмінностей інших, емпатія, критичне мислення, рефлексія, усвідомлена громадянська позиція, відповідальність тощо (Чернета, 2015).

Важливим показником успішної громадської активності молоді є її активне залучення та активна діяльність у роботі різних громадських об'єднань та рухів. Зазначена активність молоді є показником успішності формування громадянського суспільства й подальшого прогресу у здійсненні демократичних реформ та досягнення високих показників соціального добробуту.

Загальному розумінню соціальної концепції формування громадської активності молоді сприятиме урахування сутнісних характеристик, сформульованих Н. Солодюк: внутрішня готовність до здобуття соціально-професійних

компетенцій; сформованість соціально орієнтованих мотивів; ознаки соціально спрямованої, професійної діяльності; мотиваційна спрямованість на розширення можливостей участі у соціально значимих сферах діяльності (волонтерство, проектна діяльність, громадські, творчі ініціативи тощо); ініціація особистої активності у межах професійного становлення; здатність аналізувати мотиви особистої діяльності та її результати; можливість здійснювати моніторинг подальшої особистої соціально спрямованої діяльності (Кремень, 2008).

За твердженням наукової спільноти (Сорока, 2018; Чернета, 2015) громадську активність молоді зумовлюють й інші характеристики: мобільність як гнучкість поведінки, що проявляється у здатності особистості вчасно змінювати стратегію або способи дій у відповідності з умовами; різноманіття сфер та способів діяльності (громадська активність буде вищою у тих категорій молоді, які залучені до більшої кількості соціальних спільнот, груп, матимуть більше соціальних зв'язків); глибока усвідомленість своїх дій як суспільно корисних вчинків; використання соціально позитивного досвіду інших з метою посилення інтенсивності своєї соціальної громадської активності; розвиток особистісного та творчого потенціалу як підґрунтя для генерації нових ідей, способів удосконалення чи перетворення соціокультурного середовища (Зверева, 2013, с. 82).

За версією С. Абрамової громадську активність молоді людини формує самодетермінація та соціальна взаємодія. На її глибоке переконання, саме самодетермінація передбачає наявність в особистості відповідних потреб, внутрішньої готовності до такої діяльності. У свою чергу соціальна взаємодія вимагатиме від особистості налагодження взаємозв'язків із іншими людьми, соціальними групами, соціумом в цілому, що проявляється у пізнанні, комунікації, отриманні соціального досвіду, а у результаті відбуватиметься поступальним розвиток як особистості та і суспільства (Абрамова, 2013).

Як було вище зазначено, громадська активність розглядається як одна із основних форм соціальної активності особистості. Так, науковець В. Мордкович досліджував громадську активність особистості у контексті загальних тенденцій вивчення соціальної активності. Він

наголошував, що громадська активність особистості людини є складовою частиною соціальної активності і являє собою саме суспільну якість. До головних ознак соціальної громадської активності дослідник відніс: здатність особистості до цілеспрямованої взаємодії із соціальним оточенням; здатність особистості, що базується на задоволенні її соціальних запитів, потреб та інтересів; готовність особистості до конкретних соціально спрямованих дій; усвідомлена діяльність, що спрямована на якісне перетворення різних аспектів соціальної дійсності і самих соціальних суб'єктів (Мордкович, 2020).

Зазначимо, що О. Безпалько розглядає громадську активність підростаючого покоління також через призму її відповідності соціальній активності. Так, соціальна громадська активність визначається авторкою у кількох напрямках:

а) характеристика певного способу життєдіяльності особистості, соціальної групи, громади, що фіксує свідому спрямованість їхньої діяльності та поведінки на зміну соціального середовища, умов, інституцій відповідно до актуальних потреб, інтересів цілей тощо;

б) об'єктивна здатність особистості здійснювати соціально важливі перетворення, ініціювати соціальні зміни у мікро- та макросередовищі;

в) сукупність технологічних технік та процесів, спрямованих на зміну соціальних умов відповідно до запитів, потреб, інтересів й ідеалів особистості, а також на реалізацію соціальних інновацій, формування в собі необхідних соціальних компетентностей (Зверева, 2013, с. 81).

Основу громадської активності молоді формують інтерес до соціальної та громадської роботи; належні організаторські нахили та здібності; продуктивна ініціативність; висока вимогливість до себе та оточуючих; відповідальність за результати громадської діяльності та виконання доручень; висока готовність допомагати іншим тощо (Сорока, 2018).

Зазначимо, що до складу методологічного інструментарію дефініції «громадська активність» молоді входять її функції, а саме: використання індивідуального чи колективного впливу на прийняття рішень у громаді, соціумі; зміни у нормативно-правовому забезпеченні організації соціального життя громади; арти-

куляція індивідуальних, групових, соціальних інтересів; самовдосконалення (Мордкович, 2020).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у відповідності до визначених у дослідженні загальних та специфічних особливостей реалізації громадської активності молоді указуємо, що громадська активність молоді реалізується у специфічній діяльності, що відображає певну міру розвитку реалізації соціальних компетенцій та можливостей особистості. Громадська активність є особливим способом реагування особистості та соціальних груп на виклики та запити, що їх постійно надсилає суспільство в умовах глибоких трансформаційних змін.

Саме громадська активність стимулюватиме розвиток динамізму суспільства, тому завжди виникає потреба стимулювання діяльності та поведінки молоді і розширення меж для їхньої соціальної взаємодії та творчості. Вона є умовою самовизначення особистості молоді людини у соціумі й свідомої регуляції своєї поведінки, а також відображає активну життєву позицію молоді, що проявляється у її принциповості, відповідальності, обстоюванні своїх позицій, поглядів при вирішенні соціальних проблем.

Перспективним напрямом подальшої діяльності постає аналіз громадських організацій як інституційної основи реалізації громадської активності дітей та молоді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамова С. В. Соціальна активність старшого підлітка: сутність, структура, критерії визначення. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. Вип. 17(1). С. 15–22.
2. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Життєві навички для активного громадянства: посібник для вчителя : методичний посібник. К. : Видавництво «Алатон», 2019. 148 с.
3. Грабовська С., Чолій С. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. Наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка ІПН України. 2010. Т. XII, ч. 1. С. 171–181.
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за ред. проф. І. Д. Звереві. К. : «Універсум», 2013. 536 с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. К. : «Юрінком Інтер», 2008. 1040 с.
6. Клімкіна Н. Г. Формування соціальної активності підлітків із неповних сімей у навчально-виховному процесі основної школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. К., 2009. 212 с.
7. Косовець В. І. Розвиток соціальної активності молоді в умовах соціокультурного середовища : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. К., 2009. 192 с.
8. Мордкович В. Г. Соціальна активність: сутність та суперечки. *Соціальна активність*. 2020. Вип. 3. С. 3–25.
9. Равчев О. М. Громадська активність особистості як особлива форма суспільної взаємодії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 12: Педагогічні науки. 2015. Вип. 2(47). С. 121–126.
10. Мурзіна А. В., Солодюк Н. В. Соціальна активність особистості студентської молоді – пріоритетний напрям розвитку Українського державотворення. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. № 4(51). С. 82–87.
11. Сорока О. Діагностика соціальної активності майбутніх соціальних працівників. *Social Work & Education*. 2018. Vol. 5, № 2. Pp. 66–76.
12. Чернета С. Соціальна активність особистості як умова розвитку сучасного українського суспільства. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 1. С. 177–180.

REFERENCES:

1. Abramova, S. V. (2013). Sotsialna aktyvnist starshoho pidlitka: sutnist, struktura, kryteriyyi vyznachennya [Social activity of an older teenager: essence, structure, criteria of definition]. *Teoretyko-metodychni problem vykhovannya ditey ta uchnivskoyi molodi – Theoretical and methodological problems of raising children and school youth*, 17(1), 15–22. [in Ukrainian].
2. Vorontsova, T. V. & Ponomarenko, V. S. (2019). Zhyttyevi navychky dlya aktyvnoho hromadyanstva [Life skills for active citizenship]. Kyiv: Alaton Publishing House. [in Ukrainian].
3. Hrabovska, S. & Choliy, S. (2010). Sotsialna aktyvnist v protsesi sotsializatsiyi osobystosni [Social activity in the process of socialization of personality]. *Problemy zahalnoyi ta pedahohichnoyi psykholohiyi : zb. naukovykh prats Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka IPN Ukrayiny – Problems of general and pedagogical psychology : coll. scientific works of the Institute of Psychology named after H.S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine*, Vol. XII, part 1, 171–181. [in Ukrainian].

4. Zvyeryeva, I. D. (2013). Entsyklopediya dlya fakhivtsiv sotsialnoyi sfery [Encyclopedia for specialists in the social sphere]. Kyiv: Universum. [in Ukrainian].
5. Kremen, V. H. (2008). Entsyklopediya osvity [Encyclopedia of education]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
6. Klimkina, N. H. (2009). Formuvannya sotsialnoyi aktyvnosti pidlitkiv iz nepovnykh simey u osnovnoyi shkoly [Formation of social activity of adolescents from single-parent families in the educational process of primary school]. *Candidates thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Kosovets, V. I. (2009). Rozvytok sotsialnoyi aktyvnosti molodi v umovakh sotsiokulturnoho seredovyscha [The development of social activity of youth in the conditions of the socio-cultural environment]. *Candidates thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
8. Mordkovych, V. H. (2020). Sotsialna aktyvnist: sutnist ta superechky [Social activity: essence and controversies]. *Sotsialna aktyvnist – Social activity*, 3, 3–25. [in Ukrainian].
9. Ravchev, O. M. (2015). Hromadska aktyvnist osobystosti yak osoblyva forma suspilnoyi vzayemodiyi [Social activity of the individual as a special form of social interaction]. *Naukovyy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Dragomanova – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov*, 12, 121–126. [in Ukrainian].
10. Murzina, A. V. & Solodyuk, N. V. (2012). Sotsialna aktyvnist osobystosti studentskoyi molodi – priorytetnyy napryamok rozvytku Ukrayinskoho derzhavotvorennya [Social activity of student youth personality – a priority direction of the development of Ukrainian state-building]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka – Personal spirituality: methodology, theory and practice*, 4(51), 82–87. [in Ukrainian].
11. Soroka, O. (2018). Diahnostyka sotsialnoyi aktyvnosti maybutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Diagnostics of social activity of future social workers]. *Social work & Education – Social work & Education*, Vol. 5, 2, 66–76. [in Ukrainian].
12. Cherneta, S. (2015). Sotsialna aktyvnist osobystosti yak umova rozvytku suchasnoho ukrayinskoho suspilstva [Social activity of the individual as a condition for the development of modern Ukrainian society]. *Naukovyy visnyk Shkhidnoyevropeyskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrayinky – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University*, 1, 177–180. [in Ukrainian].